

นับแต่นั้นมาคำอธิษฐานของท่านยังคงฝังแน่นอยู่ในใจตลอดมา จนอายุครบ ๒๐ ปีก็ยังไม่ได้บวช เนื่องจากมีภาระต้องค้าขายเลี้ยงดูโยมแม่และสมาชิกในครอบครัวอีกหลายคน จนเมื่ออายุย่างเข้า ๒๒ ปี จึงได้เข้าบรรพชาอุปสมบทในเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๔๙ ณ วัดสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีพระอาจารย์ดี วัดประตูลำสาธ อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูวินยานุโยค (เหนี่ยง อินฺทโชโต) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์โหน่ง อินฺทสุวณฺโณ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลังจากอุปสมบทแล้ว วันรุ่งขึ้นท่านได้เรียนวิปัสสนา-
ธุระ โดยมีพระอาจารย์โหน่ง ผู้เคร่งครัดในธรรมปฏิบัติเป็น
พระอาจารย์ ท่านได้ศึกษาทั้งปริยัติปฏิบัติที่วัดสองพี่น้อง
ตลอดพรรษา ในด้านปริยัตินั้นท่านสามารถท่องบทสวดมนต์
ต่างๆ ได้มาก ครั้งหนึ่งท่านสงสัยว่า “อวิชชาปจฺจยา” แปล
ว่าอะไร เมื่อสอบถามพระพี่ชายซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกันบวช
มาได้ ๓ พรรษาท่านก็แปลไม่ได้ ถามพระอาจารย์อีกรูปหนึ่ง
ท่านก็แปลไม่ได้เช่นกันและยังบอกอีกด้วยว่า “เขาไม่แปลกัน
หรอกคุณ อยากจะรู้ต้องไปเรียนที่บางกอก” ท่านจึงตั้งใจว่า
จะต้องไปเรียนที่กรุงเทพฯ

ท่านย้ายจากวัดสองพี่น้องมาจำพรรษา ณ วัดพระเชตุ-
พนฯ เพื่อเรียนภาษาบาลี ท่านเล่าว่า ท่านเคยชอบศึกษาทุก
อย่างที่เป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น เช่น โหราศาสตร์ เล่นแร่-
แปรธาตุ หุงปรอท และได้ทดลองทำทุกอย่าง ท่านไม่เคย
ตำหนิวิชาของใคร ต่อมาท่านก็เลิกจากสิ่งเหล่านั้นเด็ดขาด
คงถือการปฏิบัติธรรมเพียงอย่างเดียว

ในขณะที่จำพรรษาที่วัดพระเชตุพนฯ นั้น ท่านได้ให้
โยมน้องชายคนเล็กที่ชื่อ สำรวย มาอยู่ปฏิบัติธรรมและเรียน
หนังสือด้วย จนพรรษาที่ ๔ ท่านได้ไปพักรักษาตัวเพราะโรค
ไข้ทรพิษที่วัดชัยพฤกษ์มาลา พร้อมกับนายสำรวย วันหนึ่ง

ท่านเกิดนิมิตว่า มีชายคนหนึ่งเอาทรายมาถวายเป็นพุทธบูชา ท่านเอื้อมมือหยิบไว้นิดเดียว ส่วนนายสำรวยกอบเอาไว้เต็มสองกำมือ หลังจากนั้นไม่กี่วัน นายสำรวก็ป่วยเป็นไข้ทรพิษอาการหนักมาก ส่วนตัวท่านเองอาการไม่หนักมากนัก พออาการของท่านทุเลาลงจึงรีบพาโยมน้องชายไปรักษาที่บ้านสองพี่น้อง แต่ไม่หายในที่สุดก็ถึงแก่กรรม เมื่อปลงศพเสร็จแล้วท่านจึงกลับมาที่วัดพระเชตุพนฯ ตามเดิม

ขณะที่เรียนหนังสืออยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ นั้น ท่านต้องลำบากในเรื่องบิณฑบาตเป็นอันมาก บางวันบิณฑบาตได้ไม่พอฉัน บางวันได้เพียงส้มพลเดียว บางวันไม่ได้เลย เมื่อท่านบิณฑบาตไม่ได้อาหารเลย ท่านก็ไม่ฉันของพระรูปอื่นซึ่งก็ได้อาหารมาเพียงเล็กน้อย ท่านคิดว่าอย่างน้อยที่สุดถ้าจะต้องตายเพราะไม่ได้ฉันอาหาร ก็จะเป็นเหตุให้พระทั้งเมืองมีอาหารฉันเพราะว่าใครๆ จะเล่าลือกันไปทั่ว จนทำให้ชาวบ้านสงสารพระภิกษุไปตามๆ กัน

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านออกไปบิณฑบาตอยู่จนสายได้ข่าวเพียงหนึ่งทัพพีและกลัวว่าน้ำว่าหนึ่งผล กลับมาถึงกุฏิด้วยความเหนื่อยอ่อนเพราะไม่ได้ฉันมา ๒ วันแล้ว เมื่อเริ่มลงมือฉันได้คำหนึ่ง ท่านเหลือบไปเห็นสุนัขตัวหนึ่งพอมโซเพราะอดอาหารมาหลายวัน ท่านแม้กำลังหิวจัดก็ยังมีความเมตตา

สงสารสุนัขตัวนั้น จึงได้ปั้นข้าวที่เหลืออีกคำหนึ่งและแบ่ง
กล้วยน้ำว้าครึ่งผลให้แก่สุนัขพอมโซตัวนั้น ก่อนจะยื่นอาหาร
ให้ ท่านได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า **“ขึ้นชื่อว่าความอดอยากเช่นนี้
ขออย่าให้มีอีกเลย”**

จากนั้นเป็นต้นมาทุกครั้งที่ท่านไปบิณฑบาตปรากฏว่าได้
อาหารมากมายเกินกว่าที่ท่านรูปเดียวจะฉันหมด ท่านจึงได้
แบ่งถวายพระภิกษุรูปอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีแม่ค้าขายข้าว-
แกงคนหนึ่งชื่อนวม บ้านอยู่ตลาดท่าเตียน ปวารณาทำอา-
หารเพลถวายเป็นประจำ ความลำบากของพระภิกษุในเรื่อง
ภัตตาหารในครั้งนั้นทำให้หลวงพ่อดำริว่า “เมื่อเรากำลัง
เพียงพอเมื่อใดก็ตาม เราจะตั้งโรงครัวประกอบอาหารเลี้ยง
พระเณรโดยไม่ต้องให้ลำบาก เพื่อจะได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียน
กันอย่างเต็มที่” ซึ่งต่อมาท่านก็ทำได้สำเร็จดังเป็นที่ทราบกัน
ดีว่าโรงครัวของท่านสามารถเลี้ยงพระภิกษุสามเณร อุบาสก
อุบาสิกา จำนวนมากกว่า ๘๐๐ คน เป็นประจำทุกวัน

การศึกษาของท่านสมัยนั้น เมื่อฉันภัตตาหารเข้าเสร็จ
แล้วต้องข้ามปากไปเรียนที่วัดอรุณราชวราราม ตอนเพล
กลับมาฉันที่วัดพระเชตุพนฯ แล้วเรียนต่อที่นั่น ท่านต้องเดิน
ทางไปศึกษาในสำนักต่างๆ อยู่หลายปี ต่อมาเมื่อพวกข้าหลวง
ในวังกรมหมื่นพิชัยมหิทธิโรดมเกิดความเลื่อมใสท่าน และ

พากันจัดอาหารมาถวายทุกวัน ท่านจึงได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดพระเชตุพนฯ สมัยนั้นที่วัดพระเชตุพนฯ มีโรงเรียนหลายแห่ง ใครมีความสามารถก็จัดตั้งกันได้เลย ต่อมาหลักสูตรการศึกษาบาลีเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม ทางวัดจึงได้รวมการศึกษาเป็นรูปแบบเดียว โรงเรียนของท่านจึงถูกยกเลิกไป

เมื่อท่านศึกษาอยู่ที่สำนักวัดพระเชตุพนฯ นั้น ท่านได้เรียนมูลกัจจายน์ (คัมภีร์ไวยากรณ์บาลี) ถึง ๓ จบ พระธรรม-บท ๔ ภาค พระคัมภีร์มังคลัตถปิณี และสารสังคหะ จนสามารถแปลได้ เมื่อท่านสามารถแปลภาษาบาลีได้จนเป็นที่พอใจแล้ว ท่านจึงมุ่งไปทางปฏิบัติอย่างเต็มที่

หลวงพ่อบำรุงการปฏิบัติธรรมมาก ในระหว่างที่ท่านศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่นั้น ท่านก็ยังคงปฏิบัติธรรมทุกวันตลอดมา วันไหนมีเวลา ท่านมักไปศึกษาวิปัสสนาธุระจากพระอาจารย์ในสำนักต่างๆ อยู่เสมอ เช่น ท่านเจ้าคุณสังวรานุวงศ์เถร (เอียด) วัดราชสิทธิาราม ท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพมูณี (มุย) วัดจักรวรรดิฯ พระครูมานวิวัติ (โป๊) วัดพระเชตุพนฯ พระอาจารย์ปลื้ม วัดเขาใหญ่ อำเภอบ้านนา จังหัดกาญจนบุรี พระอาจารย์สิงห์ วัดละครท่า ธนบุรี ท่านเล่าไว้ว่า ท่านเคยปฏิบัติธรรมตามแบบของพระอาจารย์สิงห์ จนได้ดวงสว่างขนาดประมาณฟองไข่แดงของไก่ติดอยู่

ที่ศูนย์กลางกาย พระอาจารย์สิงห์จึงมอบหมายให้ท่านเป็น
อาจารย์ช่วยสอนผู้อื่นต่อไป แต่ท่านไม่ได้รับคำเพราะเห็นว่า
ท่านเองยังมีความรู้น้อยจะไปสอนผู้อื่นได้อย่างไร

ดังได้กล่าวแล้วว่า หลวงพ่อท่านเคยศึกษาโหราศาสตร์
วิชาเล่นแร่แปรธาตุ และวิชาทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นที่นิยมกัน
ในสมัยนั้น เมื่อท่านเรียนจนสำเร็จแล้วท่านก็เลิก โดยไม่เคย
ตำหนิวิชาของใคร ในที่สุดท่านก็เริ่มออกธุดงค์ ได้พบและ
สนทนาเรื่องธรรมปฏิบัติกับพระธุดงค์ในป่า มีผู้สันนิษฐานว่า
คำว่า “**สัมมา อรหันต์**” ที่ท่านนำมาใช้บริการภิกษุภิกษุณีนั้น ท่าน
ไปได้ยินมาจากในป่า ประสบการณ์ในการออกธุดงค์นั้น ท่าน
พบว่าพระนักปฏิบัติที่เสกอะไรต่างๆ ได้นั้น ส่วนมากท่านได้
ดวงสว่างอยู่นอกตัว

ครั้งหนึ่งท่านได้ไปปักกลดอยู่ธุดงค์ที่วัดร้าง ซึ่งอยู่ข้าง
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี ท่านเห็นเด็กนำวัวเข้าไป
ในบริเวณนั้น จึงห้ามปรามว่าอย่าปล่อยให้วัวเหยียบย่ำพระ
ซึ่งอยู่ใต้ดิน บรรดาเด็กและคนเลี้ยงวัวทั้งหลายไม่เชื่อว่าได้
พื้นดินนั้นมีพระพุทธรูปอยู่ แล้วพากันกล่าวประณามท่านต่างๆ
นานา ในที่สุดท่านบอกให้ลองขุดดู ก็ได้พระพุทธรูปขึ้นมา
หลายองค์ ประชาชนพากันเลื่อมใสและมาฝึกปฏิบัติธรรมกับ
ท่านเป็นจำนวนมาก

อยู่ต่อมา ท่านได้ไปจำพรรษาที่วัดสองพี่น้อง ได้ก่อตั้ง
โรงเรียนนักธรรมและชักชวนกันตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาขึ้นที่นั่น
และต่อมาภายหลัง ท่านได้กลับไปวัดพระเชตุพนฯ ดังเดิม
จนกระทั่งวันหนึ่ง ท่านระลึกถึงพระคุณของพระอธิการชุ่ม
เจ้าอาวาสวัดโบสถ์บน บางคูเวียง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งได้เคย
ถวายคัมภีร์มูลกัจจายน์และคัมภีร์พระธรรมบทให้ท่านได้ศึกษา
จึงคิดจะไปจำพรรษาที่วัดนั้นเพื่อช่วยแสดงธรรมแก่พระภิกษุ
สามเณร อุบาสกอุบาสิกา เป็นการตอบแทนพระคุณท่าน
เจ้าอาวาส เมื่อคิดดังนั้นแล้วท่านจึงได้ขออนุญาตท่านเจ้า-
อาวาสวัดพระเชตุพนฯ ไปจำพรรษาที่วัดนั้น